

УДК 342.98

О.О. Олійник, викладач кафедри права і менеджменту Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини «Україна»

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В статті на основі правової думки вчених в галузі адміністративного права та діючого законодавства опрацьовані основні аспекти зарубіжного досвіду адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності, окреслено напрямки розвитку цього виду діяльності в сучасній Україні.

Ключові слова: судово-експертна діяльність, адміністративно-правове регулювання, права, обов'язки, судова експертиза, Європейський Союз, законодавство.

В статье на основе правовой мысли ученых в области административного права и действующего законодательства разработаны основные аспекты зарубежного опыта административно-правового регулирования судебно-экспертной деятельности, очерчены направления развития этого вида деятельности в современной Украине.

Ключевые слова: судебно-экспертная деятельность, административно-правовое регулирование, права, обязанности, судебная экспертиза, Европейский Союз, законодательство.

In this article, which is based on the legal opinions of scientists in the field of administrative law and current legislation, the main aspects of foreign experience in administrative and legal regulations of forensic activity and directions of this activity in modern Ukraine are worked out.

Key words: forensic activities, administrative and legal regulations, rights, duties, forensics, The European Union, legislation.

Постановка проблеми. Зараз коли Україна направляє свої прагнення до європейських цінностей, правові системи нашої країни та Європейського Союзу в деяких аспектах зближуються, все більшої нагальності набуває проблема узагальнення зарубіжного досвіду адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності.

На наш погляд, у сучасній ситуації, що склалася в нашій країні, під час прямування до Європейського Союзу, нам слід брати найкраще з зарубіжного досвіду адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності та використовувати ці напрацювання, але, безперечно, з урахуванням національної специфіки.

Відповідно до ст. 3 Конституції України, людина, її життя й здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1]. Судово-експертна діяльність повинна ефективно проводитися, без порушень прав і свобод людини. Саме тому тематика зарубіжного досвіду адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності є досить нагальною для дослідження.

Хотілося б підсумувати, що дана ситуація призвела до численних наукових диспутів, а також зацікавленості наукової спільноти в питаннях щодо ролі держави в забезпеченні дотримання прав і свобод людини і громадянина під час проведення судово-експертної діяльності, а також функціонування громадянського суспільства.

Аналіз останніх досліджень. Ключові чинники, які стосуються зарубіжного досвіду

адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності розглядалися у працях таких учених, як І.А. Алієв, В.П. Бахін, Р.С. Белкін, А.І. Вінберг, А.Б. Габриянчик, Г.Л. Грановський, В.К. Гіжевський, В.Г. Гончаренко, Ф.М. Джавадов, Т.О. Коломоєць, В.О. Коновалової, В.Б. Кисельов, Н.І. Клименко, В.К. Лисиченко, Н.П. Майліс, Н.Т. Малаховська, Л.М. Романенко, О.Р. Росінська, М.В. Салтевський, О.М. Фількова, В.Ю. Шепітько, В.М. Шерстюк, М.М. Шульга, М.Г. Щербаковський та багатьох інших.

Всі перераховані вище науковці присвятили свої праці деяким питанням зарубіжного досвіду адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності. Але, на наш погляд, слід констатувати, що в сучасній науковій літературі системне та комплексне дослідження зарубіжного досвіду адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності ще здійснено не було.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі діючого законодавства та думок на цю проблематику вчених виявити прогресивні положення зарубіжного досвіду адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності та необхідність імплементації цих норм в сучасне правове поле нашої держави з урахуванням національної специфіки.

Ще також завдання цієї статті лежить у площині визначення основних недоліків організації здійснення судово-експертної діяльності та правового регулювання призначення та проведення судових експертиз, через призму сучасної ситуації, що є в нашій державі.

Виклад основного матеріалу. Дослідження зарубіжного досвіду адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності неможливо уявити без усвідомлення категоріального апарату в цій сфері, тому, на наш погляд, слід зупинитися спочатку на цій проблематиці.

На погляд О.С. Кофанова, і ми з ним повністю погоджуємося, що судові експертизи сьогодні відіграють неабияку роль у судочинстві. Потреба у їхньому призначенні постає кожного разу, коли під час провадження для вирішення чи роз'яснення певних питань, з'ясування обставин, що мають значення у справі, виникає необхідність застосування спеціальних знань. Сучасне життя вимагає майже від кожного хоча б побіжної обізнаності з найрізноманітнішими галузями науки, техніки, мистецтва та ремесел. Зрозуміло, що коли йдеться про судову експертизу, маються на увазі знання експерта, що повинен бути висококваліфікованим спеціалістом у своїй царині. Тому така експертиза цілком обгрунтовано вважається основною формою використання науково-технічних досягнень в судочинстві, сприяє об'єктивності, повноті та всебічності пізнання обставин злочину, а призначається вона тільки після порушення кримінальної справи [2, с. 38].

В Україні статтею 1 Закону України «Про судову експертизу» визначено, судову експертизу - це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів дізнання, досудового та судового слідства [3].

На погляд О.С. Кофанова, судову експертизу — це регламентована законом діяльність обізнаної особи, чії знання у відповідній галузі науки, техніки, мистецтва чи ремесла на підставі процесуальних документів слідчого чи суду застосовуються в процесі дослідження обставин, що мають значення для вирішення справи, з метою встановлення в ній об'єктивної істини [2, с. 39].

Ми солідарні з Л. Головченком, який зазначає в своїх творах, що практика застосування закону України «Про судову експертизу», як основоположного правового

регулятора відносин у сфері судово-експертної діяльності, підтвердила його необхідність і важливість. За час, що минув переважна більшість положень цього закону не втратила актуальності, а й виявила чимало проблем, вирішення яких вимагає системного вдосконалення та уточнення нормативно-правової бази, що регулює судово-експертну діяльність, перш за все, шляхом внесення досить істотних змін і доповнень у вказаному законі [4].

Так, з прийняттям Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» [5] значення державних установ і служб як основної ланки судово-експертної системи значно зросла. Оскільки тільки вони отримали виключне право на проведення криміналістичних, судово-медичних та судово-психіатричних експертиз [4].

Тепер перейдемо безпосередньо до дослідження зарубіжного досвіду адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності, на наш погляд доречно почати з досвіду сусідньої з нами країни – Російської Федерації.

Нормативне регулювання в сфері судово-експертних установ у сусідній з нами Російській Федерації здійснюється на підставі федерального закону «Про державну експертну діяльність в Російській Федерації» (від 31 травня 2001 року № 73-ФЗ). Згідно з цим законом, державна судово-експертна діяльність здійснюється в процесі судочинства державними судово-експертними установами та державними судовими експертами, полягає в організації та виробництві судової експертизи. Завданням державної судово-експертної діяльності є надання сприяння судам, суддям, органам дізнання, особам, провадить дізнання, слідчим у встановленні обставин, що підлягають доказуванню по конкретній справі, за допомогою вирішення питань, які потребують спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла [6].

Експерт зобов'язаний: прийняти до провадження доручену йому керівником відповідної державної судово-експертної установи судову експертизу; провести повне дослідження представлених йому об'єктів і матеріалів справи, дати обґрунтований і об'єктивний висновок з поставлених перед ним питань; скласти мотивоване письмове повідомлення про неможливість дати висновок і направити дане повідомлення до органу або особі, які призначили судову експертизу, якщо поставлені питання виходять за межі спеціальних знань експерта, об'єкти досліджень і матеріали справи непридатні або недостатні для проведення досліджень і дачі висновку, і експертів відмовлено в їх доповненні, сучасний рівень розвитку науки не дозволяє відповісти на поставлені запитання; не розголошувати відомості, які стали йому відомі у зв'язку з виробництвом судової експертизи, у тому числі відомості, які можуть обмежити конституційні права громадян, а також відомості, що становлять державну, комерційну або іншу охоронювану законом таємницю забезпечити збереження представлених об'єктів досліджень та матеріалів справи [6].

Експерт також виконує обов'язки, передбачені відповідним процесуальним законодавством [6].

Експерт або державна судово-експертна установа не має права відмовитися від проведення дорученої їм судової експертизи у встановлений судом строк, мотивуючи це відмовою сторони, на яку судом покладено обов'язок по оплаті витрат, пов'язаних з проведенням судової експертизи, здійснити оплату призначеної експертизи до її проведення [6].

Згідно з діючим російським законодавством експерт має право: клопотати перед керівником відповідної державної судово-експертної установи про залучення до

проведення судової експертизи інших експертів, якщо це необхідно для проведення досліджень і дачі висновку; роботи підлягають занесенню до протоколу слідчої дії чи судового засідання заяви з приводу неправильного тлумачення учасниками процесу його укладення або показань; оскаржувати в установленому законом порядку дії органу або особи, що призначили судову експертизу, якщо вони порушують права експерта. Експерт у Російській Федерації також має права, передбачені відповідним процесуальним законодавством [6].

У Республіці Білорусь зараз немає єдиного нормативно-правового акту «Про судово-експертну діяльність», який би регулював ці питання, на зразок межуючих держав (Росія, Україна). На погляд А.Б. Габриянчика, безумовно, враховуючи особливості судочинства по різних категоріям справ, призначення та виробництво судових експертиз регулюється і Цивільним-процесуальним кодексом, і Кримінально-процесуальним кодексом, і Господарським процесуальним кодексом та Кодексом Республіки Білорусь про адміністративні правопорушення, а також різними підзаконними нормативними актами. Однак, на його думку і ми з ним повністю погоджуємося, існування спеціального закону, регулюючого судово-експертну діяльність, носило б «міжгалузевий» характер[7].

Досить суміжну з нами проблематику досліджувала Л.М. Романенко у своїх наукових працях, у них вона зазначає, що у більшості Європейських країн відомчі експертні установи активно діють спільно з поліцейськими організаціями під юрисдикцією Міністерства внутрішніх справ [8].

Так, у Великобританії у структурі МВС діє експертно-криміналістична служба, яка є важливим органом в роботі британської поліції з розкриття, розслідування та запобігання злочинам. Основними задачами Служби є здійснення професійної допомоги у процесі розкриття та розслідування злочинів, а також провадження судових експертиз та досліджень для поліції Англії та Уельсу. Співробітники експертно-криміналістичної служби приймають участь в оперативно-розшукових заходах та слідчих діях, виконують експертизи та дослідження для 43 регіональних поліцейських підрозділів Англії та Уельсу, а також Королівської прокуратури та митної і акцизної служб, інших правоохоронних органів. Ця служба надає послуги приватним компаніям як у країні так і за кордоном [8].

У деяких країнах експертна криміналістична служба є частиною Міністерства юстиції (в Португалії та Нідерландах) [8].

У Франції експертно-криміналістична служба належить до складу збройних поліцейських формувань (Національної жандармерії та Національної поліції) та підпорядковується Міністерству оборони. До складу Національної жандармерії входить унікальний експертно-криміналістичний інститут, що тісно співпрацює із поліцейськими, слідчими, прокурорами та суддями. В Іспанії та Польщі судово-експертні лабораторії підпорядковані Міністерству юстиції у доповнення до судово-експертних лабораторій, що підпорядковуються Міністерству внутрішніх справ. В Іспанії два окремих відомства мають судово-експертні лабораторії - Міністерство внутрішніх справ та Міністерство юстиції. Цікавим є досвід Словаччини та Туреччини, де судові лабораторії, що займаються біомедичними дослідженнями, входять до складу університетів.

Висновки. Наведенні в цій статті міркування про зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності дозволяють зробити такі

узагальнення:

1) адміністративно-правове регулювання судово-експертної діяльності в зарубіжних країнах здійснюється на основі спеціалізованого закону та допоміжних нормативно-правових актів (наприклад в Російській Федерації);

2) в деяких країнах спеціалізований закон, який би регулював питання судово-експертної діяльності зараз знаходиться в процесі підготовки та доопрацювання (наприклад в Білорусії);

3) у країнах Європейського Союзу відомчі експертні установи активно діють спільно з поліцейськими організаціями під юрисдикцією Міністерства внутрішніх справ;

4) фактично в більшості країн Європейського Союзу застосовується аналогічне з Україною підпорядкування судово-експертних установ, коли в залежності від видів експертиз вони належать до Міністерства внутрішніх справ та Міністерства юстиції (Іспанія та Польща та інші), виключенням є Франція де жандармерія де-юре є підрозділом збройних сил, хоча фактично (де-факто) виконує внутрішні функції і працює для потреб поліції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. Кофанова О.С. Правові підстави та особливості призначення судових експертиз для дослідження культурних цінностей / О.С. Кофанова // Адвокат (120). – 2010. – № 9. – С. 38-42.

3. Закон України від 25 лютого 1994 № 4038-XII “Про судову експертизу”: за станом на 1 серпня 2013 р. // Відомості Верховної Ради України – 1994. – № 28. – Ст. 232.

4. Головченко Л. Правове регулювання судової експертизи / Л. Головченко / Фемида-центр (наукова публіцистика): [Електронний ресурс] // Фемида-центр. – 23 липня 2013. – Режим доступу : <http://femidacenter.info/sudebnaua-praktika/pravovoe-regulirovanie-sudebnoj-jekspertizy-perspektivy-i-razvitie.html> – Назва з екрану.

5. Закон України від 1 червня 2000 р. «Про ліцензування певних видів господарської діяльності»: за станом на 1 серпня 2013 р. // Урядовий кур'єр від 2.08.2000.

6. Нормативне регулювання в сфері судово-експертних установ: [Електронний ресурс] / Федеральний закон от 31.05.2001 № 73-ФЗ «Про державну експертну діяльність в Російській Федерації» – 20 липня 2013. – Режим доступу : http://to61.minjust.ru/regulatory_inf/regulatory_control_forensic_institutions – Назва з екрану.

7. Габриянич А.Б. Про правове регулювання судово-експертної діяльності / А.Б. Габриянич / Актуальные проблемы науки XXI века, 2012, № 1(1) – 20 липня 2013. – Режим доступу : <http://elibrary.miu.by/journals/item.science-xxi/issue.1/article.5.html> – Назва з екрану.

8. Романенко Л.М. Розвиток організації судово-експертної діяльності в Україні з урахуванням досвіду деяких зарубіжних країн / Л.М. Романенко // Право та управління. – 2012. – № 1. – С. 444-452.